

DANIEL KRZYSZTOF NOWAK

AUSTRIACKIE
katastry gruntowe
na terenie
GALICJI

Metryka Józefińska (1785–1789)

Metryka Franciszkańska (1819–1820)

i Stały Kataster Galicyjski (1844–1854)

STUDIUM ŹRÓDŁOZNAWCZE

ISBN 978-83-7530-792-4

© 2022 Daniel Nowak

© 2022 Wydawnictwo Ruthenus

WYDAWCA

Wydawnictwo Ruthenus · Rafał Barski

✉ ul. Łukasiewicza 49, 38-400 Krosno

☎ 13 43 651 00

@ ruthenus@ruthenus.pl

Recenzja

dr hab. Krzysztof Ślusarek

Skład i opracowanie graficzne

Katarzyna Chochołek

Projekt okładki

Jakub Niedziela

Wydanie trzecie poprawione

Krosno 2022

SPIS TREŚCI

WSTĘP	7
Stan badań	7
Metodyka badań i konstrukcja pracy.	15
Katastry w monarchii habsburskiej przed 1772 rokiem.	17
ROZDZIAŁ I. METRYKA JÓZEFIŃSKA	23
Podstawy prawne i zasady opracowania Metryki	23
Dokumenty Metryki Józefińskiej	37
Podstawowa dokumentacja katastralna	38
Dokumentacja pomocnicza	77
Inne dokumenty katastru	97
Losy Metryki Józefińskiej	104
ROZDZIAŁ II. METRYKA FRANCISZKAŃSKA	107
Podstawy prawne i zasady opracowania metryki	108
Dokumenty Metryki Franciszkańskiej	112
ROZDZIAŁ III. STAŁY KATASTER GALICYJSKI	145
Podstawy prawne i zasady opracowania Stałego Katastru Galicyjskiego	145
Dokumenty katastru	157
Losy dokumentacji Katastru.	189
PODSUMOWANIE	193
BIBLIOGRAFIA	197
ANEKS	213
SPIS TABEL	249
SPIS RYCIN	251

WSTĘP

STAN BADAŃ

W literaturze polskiej nie ma kompletnego opracowania dotyczącego wszystkich katastrów austriackich na terenie Galicji, a jedynie różnego rodzaju artykuły odnośnie najważniejszych kwestii związanych z pomiarem ziemi. Prace dotyczące katastrów w Galicji można w zasadzie podzielić na trzy kategorie, tj. prace opisujące proces powstawania katastrów wraz z opisem wchodzącej w jej skład dokumentacji, prace mające charakter edycji źródełowych oraz prace, w których dane zawarte w katastrach zostały wykorzystane do analizy różnych aspektów gospodarczych i społecznych¹.

Jednym z pierwszych historyków, który zwrócił uwagę na nieograniczone możliwości wykorzystania katastrów do badań nad historią gospodarczą Galicji był Wincenty Styś (1903–1960), badacz ekonomicznych i społecznych problemów wsi, głównie galicyjskiej. Jego prace oparte na Metryce Józefińskiej i Franciszkańskiej oraz Stałym Katastrze potwierdziły wiarygodność tych źródeł do badań społeczno-gospodarczych galicyjskich wsi i miast. Sam autor wielokrotnie wykorzystywał metryki między innymi do badań nad rozdrobnieniem gruntów w Galicji. Szczególnie ważne było opracowanie dotyczące jego rodzinnej miejscowości Husów koło Łańcuta². Dzięki wykorzystaniu katastrów gruntowych, jakie opracowali w czasie zaborów Austriacy, w tym Metryki Józefińskiej, autor przeanalizował ewolucję ustroju rolnego w latach 1787–1937³.

Duże znaczenie miały też badania Jerzego Fiericha, w szczególności praca dotycząca kultur rolnych oraz zastosowania zmianowania upraw w wybranych miejscowościach Galicji. Pozwoliło to na określenie granice regionów gospodarczych

1. W tej części opracowania omówiono tylko najważniejsze prace dotyczące katastrów w Galicji. Szczegółowy wykaz opracowań zawarty został w Bibliografii.

2. W. Styś, *Drogi postępu gospodarczego wsi. Studium szczegółowe na przykładzie zbiorowości próbnej wsi Husowa*, „Prace Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego”, seria A, nr 4, Wrocław 1947.

3. W. Styś, *Rozdrobnienie gruntów chłopskich w byłym zaborze austriackim od roku 1787 do 1931*, „Archiwum Towarzystwa Naukowego we Lwowie”, dz. B, t. 15, z. 1, Lwów 1934.

tej części monarchii uprawiano ziemię⁴. Do tego celu wykorzystał on fragmenty dokumentacji Metryki Józefińskiej, jakimi były *Prawidła fasjonowania*, czyli opisy sposobu uprawy ziemi w danej miejscowości. Podobne badania oparte na katastrach przeprowadzili Helena Madurowicz i Antoni Podraza. Autorzy ci wykorzystali je do określenia podziału Galicji na regiony gospodarcze, czyli obszary o podobnym systemie uprawy ziemi⁵. Kolejnym historykiem, który wykorzystał katastry do badań, był Roman Rozdolski. Swoje badania dotyczące reform podatkowo-urbarialnych z czasów Józefa II, oparł o dokumenty Metryki Józefińskiej, określając w ten sposób dochody gospodarstw rustykalnych i dominialnych, które były potem podstawą do naliczenia podatków gruntowych.

W późniejszym okresie badania nad społeczeństwem województwa krakowskiego, które również oparte były na Metryce Józefińskiej, prowadziła Alicja Falniowska-Gradowska. Efektem tych badań było wydanie sumariuszy opracowanych na podstawie metryki, dotyczących obszarów gruntów produktywnych i struktury kultur rolnych w cyrkulach bocheńskim, dukielskim, myślenickim i sądeckim w latach 1785–1787⁶. Taki sam charakter miała praca Franciszka Leśniaka dotycząca struktury własności i użytkowania ziemi w cyrkule rzeszowskim, sanockim i tarnowskim, której Alicja Falniowska-Gradowska była współautorką⁷.

W badaniach nad społeczeństwem miasta, jakim było galicyjskie Jasło, Metrykę Józefińską wykorzystał Kamil Ruszała, który szczegółowo omówił podział miasta na niwy, strukturę własności gruntów i ich kultury rolne, liczbę posiadaczy ziemi i wielkość jasielskich gospodarstw. Na uwagę w tym opracowaniu zwraca umiejętne zastosowania wykresów i tabel, co pozwoliło przejrzysto zobrazować te relacje⁸.

4. J. Fierich, *Kultury rolnicze, zmianowania i zbiory w katastrze józefińskim 1785/7*, „Rocznik Dziejów Społecznych i Gospodarczych”, t. 12, 1950.

5. H. Madurowicz, A. Podraza, *Regiony gospodarcze Małopolski Zachodniej w drugiej połowie XVIII wieku*, [w:] *Studia z historii społeczno-gospodarczej Małopolski*, red. C. Bobińska, Wrocław – Kraków – Warszawa 1958.

6. A. Falniowska-Gradowska, *Studia nad społeczeństwem województwa krakowskiego w XVIII wieku. Struktura własności ziemskiej i użytkowanie gruntów w świetle katastru józefińskiego*, Warszawa 1982.

7. A. Falniowska-Gradowska, F. Leśniak, *Struktura własności ziemskiej i użytkowania gruntów w Galicji w cyrkulach rzeszowskim, sanockim i tarnowskim w świetle katastru józefińskiego (1785–1787)*, Toruń 2009.

8. K. Ruszała, *Społeczeństwo miasteczka galicyjskiego w pierwszych latach rządów austriackich w świetle pierwszego katastru gruntowego, tzw. metryki józefińskiej na przykładzie Jasła*, [w:] *Społeczeństwo Galicji w latach 1772–1867. Źródła i perspektywy badań*, t. 1, Kraków 2014, s. 129–144.

Warto zwrócić szczególną uwagę na realizowany projekt badawczy⁹ pn. *Na styku kultur i narodów. Galicyjskie miasta i miasteczka w józefińskim katastrze gruntowym*, finansowany przez Narodowe Centrum Nauki. Jak można przeczytać na stronie internetowej, projekt ten „zakłada osiągnięcie dwóch podstawowych celów: opracowanie unikatowej, dostępnej on-line bazy danych o miastach i ich mieszkańcach oraz zdefiniowanie komponentów przestrzeni społecznej miast i miasteczek Galicji w końcu XVIII wieku. Cele te zrealizowane zostaną poprzez wykorzystanie masowych, wzajemnie uzupełniających się źródeł historycznych z lat osiemdziesiątych XVIII wieku wytworzonych w okresie intensywnych reform ustrojowych w Galicji i całej monarchii austriackiej, tj. józefińskiego katastru gruntowego oraz tzw. opisań urbarialnych”¹⁰. Projekt ten obejmował będzie prawie 300 miast Galicji¹¹. Jego efektem są już wydane opracowania źródłowe¹² oraz zbiór studiów monograficznych,

9. W przedsięwzięcie zaangażowanych jest dziewięciu badaczy z Polski i Ukrainy: dr hab. Krzysztof Ślusarek – Instytut Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego, kierownik projektu, dr Bohdana Petryshak – Dział Akt Dawnych Centralnego Państwowego Archiwum Historycznego Ukrainy we Lwowie, wiodący partner zagraniczny, prof. dr hab. Michał Baczkowski – Instytut Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego, dr hab. Tomasz Kargol – Instytut Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego, dr hab. Grzegorz Zamojski, prof. PRz – Katedra Nauk Humanistycznych Politechniki Rzeszowskiej, Archiwum Państwowe w Rzeszowie, dr Łukasz Jewuła – III Liceum Ogólnokształcące w Tarnowie, dr Wołodmyr Dolinowski – Dział Akt Dawnych Centralnego Państwowego Archiwum Historycznego Ukrainy we Lwowie, dr Rostysław Melnyk – Dział Akt Dawnych Centralnego Państwowego Archiwum Historycznego Ukrainy we Lwowie, Iwanna Stadnyk – Dział Akt Dawnych Centralnego Państwowego Archiwum Historycznego Ukrainy we Lwowie.

10. <http://www.miasta-galicji.pl/opis-projektu> [dostęp: 13 marca 2020].

11. W I etapie będzie to ponad 100 miast leżących w pięciu wysuniętych najdalej na wschód cyrkulach Galicji: brodzkim (złoczowskim), tarnopolskim, brzeżańskim, zaleszczyckim i stanisławowskim; w II etapie – 83 miasta z cyrkulów: zamojskiego, żółkiewskiego, lwowskiego, przemyskiego, samborskiego i stryjskiego; w etapie III – 108 miast z cyrkulów: sanockiego, dukielskiego (jasielskiego), rzeszowskiego, sądeckiego, tarnowskiego, bocheńskiego i myślenickiego.

12. W serii *Na styku kultur i narodów. Galicyjskie miasta i miasteczka w józefińskim katastrze gruntowym* ukazało się już 48 tomów: t. 1: *Brody*, oprac. T. Kargol, Kraków 2018; t. 2: *Husiatyn i Tarnopol*, oprac. V. Dolinovskiy, Kraków 2018; t. 3: *Zbaraż*, oprac. K. Ślusarek, Kraków 2018; t. 4: *Suchostaw, Tarnoruda i Touste*, oprac. M. Baczkowski, Kraków 2018; t. 5: *Gliniany i Janów*, oprac. I. Stadnyk, Kraków 2018; t. 6: *Mikulińce i Zarudzie*, oprac. B. Petryszak, Kraków 2018; t. 7: *Grzymalów i Kopyczyńce*, oprac. Ł. Jewuła, Kraków 2018; t. 8: *Kamionka Strumiłowa i Toporów*, oprac. K. Ślusarek, Kraków 2018; t. 9: *Olesko i Skalar*, oprac. V. Dolinovskiy, Kraków 2018; t. 10: *Markopol i Sasów*, oprac. M. Baczkowski, Kraków 2019; t. 11: *Jagielnica i Jezupol*, oprac. V. Dolinovskiy, Kraków 2019; t. 12: *Biały Kamień i Cholojów*, oprac. M. Baczkowski, Kraków 2019; t. 13: *Chorostków i Trembowlia*, oprac. R. Melnyk, Kraków 2019; t. 14: *Budzanów i Skala*, oprac. T. Kargol, Kraków 2019; t. 15: *Thumacz i Zabłotów*, oprac. K. Ślusarek, Kraków 2019;

poświęconych wybranym zagadnieniom, charakterystycznym dla funkcjonowania miast galicyjskich w końcu XVIII wieku¹³.

-
- t. 16: *Śniatyn*, oprac. M. Baczkowski, Kraków 2019; t. 17: *Jabłonów, Peczeniżyn i Pistryń*, oprac. K. Ruszała, Kraków 2019; t. 18: *Buczacz i Złoty Potok*, oprac. I. Stadnyk, Kraków 2019; t. 19: *Barysz, Jazłowiec, Jezierzany i Probużna*, oprac. T. Kargol, Kraków 2019; t. 20: *Bohorodczany i Stanisławów*, oprac. V. Dolinovskyi, Kraków 2019; t. 21: *Dobrotwór i Gologóry*, oprac. L. Jewuła, Kraków 2019; t. 22: *Lysiec i Ulaszkowce*, oprac. V. Dolinovskyi, Kraków 2019; t. 23: *Brzeżany i Kąkolniki*, oprac. M. Baczkowski, Kraków 2019; t. 24: *Szczurowice i Witków Nowy*, oprac. B. Petryszak, Kraków 2019; t. 25: *Narajów, Sokółówka i Wybranówka*, oprac. G. Zamoyski, Kraków 2019; t. 26: *Gwoździec i Kulaczkowce*, oprac. K. Ślusarek, Kraków 2020; t. 27: *Leszniów, Mielnica, Uście Biskupie i Zaleszczyki*, oprac. L. Jewuła, Kraków 2020; t. 28: *Chocimierz i Kamionka Wielka*, oprac. K. Ślusarek, Kraków 2020; t. 29: *Strusów, Thuste i Uściczko*, oprac. G. Zamoyski, Kraków 2020; t. 30: *Podgrodzie, Podkamień i Strzeliska Nowe*, oprac. K. Ślusarek, Kraków 2020; t. 31: *Niżniów i Solotwina*, oprac. V. Dolinovskyi, Kraków 2020; t. 32: *Busk, Kutkorz, Pomorzany, Radziechów i Stanisławczyk*, oprac. G. Zamoyski, Kraków 2020; t. 33: *Chodorów i Rozdół*, oprac. V. Dolinovskyi, Kraków 2020; t. 34: *Czernelica, Horodenka i Kudryńce*, oprac. G. Zamoyski, Kraków 2020; t. 35: *Brzozdowce i Knihynicze*, opracowali V. Dolinovskyi i I. Stadnyk, Kraków 2020; t. 36: *Podhajce, Stratyn i Zawalów*, oprac. M. Baczkowski, Kraków 2020; t. 37: *Bursztyn, Delatyn i Kozowa*, oprac. K. Ruszała, Kraków 2020; t. 38: *Kołomyja, Kosów i Kuty*, oprac. L. Jewuła, Kraków 2020; t. 39: *Złoczów*, oprac. I. Stadnyk, Kraków 2020; t. 40: *Nadwórna i Zborów*, oprac. Rostysław Melnyk, Kraków 2020; t. 41: *Przemysławany i Załoźce Nowe*, oprac. T. Kargol, Kraków 2020; t. 42: *Bólszowce, Dźwinogród, Gródek, Mariampol i Otynia*, oprac. L. Jewuła, Kraków 2020; t. 43: *Czortków, Korolówka i Krzywce*, oprac. R. Melnyk, Kraków 2020; t. 44: *Jezierna i Podkamień*, oprac. B. Petryszak, Kraków 2020; t. 45: *Borszczów, Kozłów i Manasterzyska*, oprac. T. Kargol, Kraków 2020; t. 46: *Tysmienica i Uście Zielone*, oprac. V. Dolinovskyi, B. Petryszak i K. Ślusarek, Kraków 2020; t. 47: *Bóbrka, Mikołajów i Świrz*, oprac. G. Zamoyski, Kraków 2020; t. 48: *Dunajów, Firlejów i Rohatyn*, oprac. T. Kargol, Kraków 2020.
13. W zbiorze pod nazwą *Galicyjskie miasta i miasteczka w epoce zmian społeczno-politycznych w Europie Środkowo-Wschodniej w XVIII–XIX wieku*, opracowanym pod redakcją Tomasz Kargola, Bohdany Petryszak i Krzysztofa Ślusarka, Kraków – Lwów 2018, ukazały się następujące artykuły poświęcone tematyce związanej z Metryką Józefińską: M. Baczkowski, *Materiały wojskowe jako źródło do badania miast galicyjskich przełomu XVIII i XIX wieku*; L. Jewuła, *Proces eksploatacji i wyprzedaży miejskich realności Funduszu Religijnego na przełomie XVIII i XIX wieku na przykładzie Tarnowa i Ropczyc*; T. Kargol, *Konfrontacja metryki józefińskiej z innymi źródłami historycznymi na przykładzie topografii i społeczeństwa Brodów w II połowie XVIII wieku*; K. Ślusarek, *Materiały podatkowe jako źródło do dziejów miasta galicyjskich w czasach józefińskich*; G. Zamoyski, *Nowy Targ i jego mieszkańcy w świetle metryki józefińskiej*; B. Долинський, *Соціально-професійна структура міщан Олеська на підставі інвентаря будинків 1789 р.*; P. Мельник, *Джерела до історії міст Галичини кінця XVIII – початку XIX ст. у Центральному державному історичному архіві України у Львові (на прикладі міста Теремовлі)*; Б. Петришак, *Особливості діловодства економічної канцелярії Львова останньої третини XVIII ст.*; I. Стадник, *Книги Великоднього причастя домініканського костелу в Золотому Потопі: характеристика джерела*.

Poza tym Metryka Józefińska wykorzystywana była w wielu opracowaniach z zakresu historii regionalnej¹⁴, ale doczekała się też wydania w formie edycji źródłowej¹⁵. Źródło to może być wykorzystane do badań genealogicznych, zwłaszcza na terenie, który wchodził w skład diecezji przemyskiej, ponieważ księgi metrykalne z jej obszaru, starsze niż z 1784¹⁶, zebrane w archiwum diecezjalnym w Przemyśle, zaginęły podczas II wojny światowej¹⁷.

Powyżsi autorzy wykorzystywali austriackie katastry do badań naukowych. Jednak nie doczekały się one szczegółowego opracowania źródłoznawczego. Jedynie Wincenty Styś w artykule *Metryki gruntowe józefińskie i franciszkańskie jako źródła do historii gospodarczej Galicji* („Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych”, t. II, 1932–1933, s. 57–92) omówił zasady opracowania i dokumenty dwóch katastrów, tj. Metryki Józefińskiej i Franciszkańskiej. Podobny charakter miał jeden z rozdziałów książki Romana Rozdolskiego *Stosunki poddańcze w dawnej Galicji*¹⁸.

Przez kolejne dziesięciolecia tematyka związana z dokumentami katastralnymi była rzadko poruszana przez naukowców. Na nowo tematyka ta stała się tematem badań w XXI wieku, dlatego wskazać tutaj należy na dwa artykuły dr hab. Krzysztofa Ślusarka, historyka od lat zajmującego się galicyjskimi katastrami. W pierwszym

-
14. M.in.: F. Kiryk, *Brzesko w świetle Metryki Józefińskiej*, [w:] *Podróże po historii. Studia z dziejów kultury i polityki europejskiej* ofiarowane profesorowi Stanisławowi Grzybowskiemu, red. F. Leśniak, Kraków 200, s. 311–322; F. Kiryk, *Granice osiadłości mieszczańskich i właściciele gruntów oraz domów w Starym Sączu w świetle Metryki Józefińskiej i Franciszkańskiej*, „Rocznik Sądecki” 1993, t. 21, s. 102–108; B. Stanaszek, *Terytorium, zabudowa i ludność Brzostku w pierwszym półwieczu rządów austriackich w Galicji*, [w:] *Z dziejów Brzostku. Studia i materiały*, t. 2, red. B. Stanaszek, Brzostek 2009, s. 133–167; K. Ślusarek, *Drobna szlachta w Galicji 1772–1848*, Kraków 1994; L. Jewuła, *Galicyjskie miasta i miasteczka oraz ich mieszkańcy w latach 1772–1848*, Kraków 2013; M. Kulczykowski, *Andrychowski ośrodek płócienniczy w XVIII i XIX wieku*, Wrocław 1972.
 15. *Państwo radłowskie w Metryce Józefińskiej z 1785–1787 roku: Biadoliny Radłowskie i Łętowice*, wyd. A. Jaworska, J. Szymański, Wojnicz 2002; *Państwo wojnickie w Metryce Józefińskiej z 1785–1787 roku: Wojnicz, Zamoście, Ratnawy i Lopoń*, wyd. J. Szymański, Wojnicz 2000; *Państwo więckowickie i zakrzowskie oraz części państwa tarnowskiego w Metryce Józefińskiej z 1785–1787 roku: Więckowice, Rudna, Grabno, Zakrzów, Dębina Zakrzowska, Mikołajowice i Sierachowice*, wyd. J. Szymański, E. Zielińska, Wojnicz 2003; *Państwo błońskie, wielkowsińskie i olszyńskie w Metryce Józefińskiej z 1785–1787 roku: Lukanowice, Isep i Nakle, Wielka Wieś i Milówka, Olszyny, Sukmanie i roztok*, wyd. H. Seroka, J. Szymański, Wojnicz 2002; Z. Budzyński, *Rzeka w krajobrazie wsi podrzeszowskiej. Zmiany koryta Wisłoka w obrębie Drabinianki w XIX–XX w.*, [w:] *Galicyjskie drogi i bezdroża III. Studium krajoobrazu, form podróżowania i turystyki historycznej*, pr. zbior. pod red. S. Reyman, Przemyśl – Rzeszów 2019, s. 9–42.
 16. Szczegółowy wykaz takich ksiąg zawiera opracowanie: J. Kwolek, *Archiwa Diecezji Przemyskiej ob. łac.*, Przemyśl 1927, s. 47–53.
 17. S. Zych, *Losy Archiwum Diecezjalnego w Przemyśle w latach II wojny światowej*, „Prace Historyczno-Archiwalne” 2006, t. 17, s. 181–188.
 18. R. Rozdolski, *Stosunki poddańcze w dawnej Galicji*, t. 1, Warszawa 1962, s. 227–256.

z nich omówił on stan badań nad Metryką Józefińską i Franciszkańską oraz zaprezentował materiały, jakie wchodziły w skład dokumentacji tych katastrów, wskazując na ich zróżnicowanie, a także, co ważne, które materiały źródłowe znalazły się w metrykach przypadkowo i nie stanowią dokumentacji *stricto* katastralnej¹⁹. W drugim artykule omówione zostały austriackie regulacje prawe dotyczące Metryki Józefińskiej oraz służące celom podatkowym regulacje związane z wprowadzeniem podatków od domów (rok 1788), a także reformy podatkowo-urbarialnej (rok 1789). W artykule tym omówiono dokumentację Metryki Józefińskiej²⁰.

Jeśli chodzi o Stały Kataster Galicyjski, to zasady jego powstania opisane były między innymi przez Jacka Wolskiego. Autor w swoich pracach²¹ przedstawił zarys historyczny Katastru Galicyjskiego i szczegółowo opisał zasady jego opracowania. Praca ma znaczenie przede wszystkim dlatego, że napisana została przez geografa, a co za tym idzie pokazuje zasady powstawania katastru z perspektywy technicznej (tworzenie układów współrzędnych, triangulacji trygonometrycznej i graficznej, wykonywania pomiarów przez zawodowych geodetów i tworzenia map).

Źródłoznawczy charakter miały z kolei prace Jana Wydro²², Janiny Stoksiokówny²³ i Zbigniewa Wzorka²⁴, a w pracach Tomasza Biedy²⁵, Zbigniewa Dyrdonia²⁶, Bogusława

19. K. Ślusarek, *Analiza i sposób prezentacji masowych źródeł podatkowych z obszaru Galicji na przykładzie katastru józefińskiego i franciszkańskiego*, [w:] *Edytorstwo wobec masowości źródeł najnowszych*, red. J. Sikorska-Kulesza, Warszawa 2018, s. 85–104.

20. K. Ślusarek, *Materiały podatkowe jako źródło do dziejów miast galicyjskich w czasach józefińskich*, [w:] *Galicyjskie miasta w epoce zmian społeczno-politycznych w Europie Środkowo-Wschodniej w XVIII-XIX wieku*, red. T. Kargol, B. Petryszak i K. Ślusarek, Kraków – Lwów 2018, s. 269–287.

21. J. Wolski, *Austriacki kataster podatku gruntowego na ziemiach polskich oraz jego wykorzystanie w pracach urzędowych i badaniach naukowych*, „Polski Przegląd Kartograficzny”, t. 32, nr 3, 2000, s. 199–212; tenże, *Kataster podatku gruntowego na ziemiach polskich – rys historyczny oraz geodezyjno-kartograficzne zasady sporządzania*, „Przegląd Geograficzny” 2001, t. 73, z. 1–2, 107–131.

22. J. Wydro, *Kataster gruntowy austriacki i jego znaczenie dla Galicji*, „Studia Historyczne”, r. 10, z. 1, 1967, s. 145–157.

23. J. Stoksiokówna, *Galicyjski kataster gruntowy, jego geneza, dzieje i spuścizna aktowa*, „Archeion”, t. 63, 1975, s. 165–187.

24. Z. Wzorek, *Galicyjskie plany katastralne*, „Przegląd Instytutu Urbanistyki i Architektury”, r. 1, 1951, s. 87–91.

25. T. Bieda, *Mapy katastru galisyjskiego obejmujące teren byłej Galicji Środkowej w zbiorach Archiwum Państwowego w Rzeszowie*, „Prace Humanistyczne”, seria I, nr 26, 1986, s. 97–116.

26. Z. Dyroń, *Informacja na temat Katastru Galicyjskiego w Archiwum Państwowym w Krakowie*, „Rocznik Historyczno-Archiwalny”, t. 13, 1998, s. 121–122.

Bobusia²⁷, Oresta Maciuka²⁸, Wiaczesława Kucyndy²⁹, Romana Banducha³⁰ i Marii Osiadacz³¹ zaprezentowano zasoby polskich i ukraińskich archiwów w zakresie przechowywania dokumentacji Katastru Galicyjskiego. Poza tym ta dokumentacja wykorzystywana była wielokrotnie przez osoby zajmujące się geodezją, gospodarką przestrzenną i zagadnieniami dotyczącymi środowiska przyrodniczego³².

Oprócz wymienionych wyżej prac na uwagę zasługują dwa opracowania Konrada Wnęka z Uniwersytetu Jagiellońskiego. Pierwsze to artykuł pt. *Stały kataster galicyjski i jego analiza z zastosowaniem GIS*³³. Autor zaprezentował w nim bardzo nowatorski sposób opracowania dokumentacji katastru z użyciem do tego celu systemu GIS (Geographical Information System), na który składają się dane przestrzenne i atrybuty, które umożliwiają tworzenie map. Zaletą tego programu jest połączenie danych przestrzennych z bazą danych, co pozwala na analizę źródeł historycznych w postaci map. W artykule tym autor zaprezentował sposób opracowania takich map dla miasta Krakowa. Wiedza zdobyta podczas analizy dokumentów katastru oraz zastosowanie metody badawczej przy użyciu oprogramowania z zakresu GIS pozwoliła autorowi na wydanie książki pt. *Własność nieruchomości w Krakowie w połowie XIX w. Studia nad stałym katastrem galicyjskim*³⁴. W pracy tej autor analizując zagadnienia związane z własnością nieruchomości, jak podział ich właścicieli ze względu na pleć, stan

27. B. Bobusia, *Zbiory map i operatów Katastru Galicyjskiego w archiwach Polski i Ukrainy*, cz. 1: Rozmiar i rozmieszczenie zasobów, „Rocznik Historyczno-Archiwalny”, t. 13, 1998, s. 97–100.

28. O. Maciuk, *Zbiory map i operatów Katastru Galicyjskiego przechowywane w Centralnym Państwowym Archiwum Historycznym we Lwowie (CPAHL). Komisja Krajowa Podatku Gruntowego 1813–1939*, „Rocznik Historyczno-Archiwalny”, t. 13, 1998, s. 101–108.

29. W. Kucynda, *Materiały topograficzne i kartograficzne w zasobie Państwowego Archiwum województwa lwowskiego. Przegląd źródeł*, „Rocznik Historyczno-Archiwalny”, t. 13, 1998, s. 109–112.

30. R. Banduch, *Informacja o materiałach Katastru Austriackiego przechowywanych w Archiwum Państwowym w Katowicach w Oddziałach w Cieszynie i Żywcu*, „Rocznik Historyczno-Archiwalny”, t. 13, 1998, s. 109–112.

31. M. Osiadacz, *Zbiory kartograficzne i opisowe Katastru Galicyjskiego w Archiwum Państwowym w Przemyślu*, „Rocznik Historyczno-Archiwalny”, t. 13, 1998, s. 123–125.

32. W. Fedorowski, *Ewidencja gruntów*, Warszawa 1974, s. 21–31; J. Wydro, *Kataster gruntowy austriacki i jego znaczenie dla Galicji*, „Studia Historyczne” 1967; J. Wolski, *Austriacki kataster podatku gruntowego na ziemiach polskich oraz jego wykorzystanie w pracach urzędowych i badaniach naukowych*, „Polski Przegląd Kartograficzny”, t. 32, nr 3, 2000, s. 199–212; J. Gaździcki, *Systemy katastralne*, Warszawa 1995; J. Szaflarski, *Zarys kartografii*, Warszawa 1955; *Ewidencja gruntów*, red. S. Surowiec, Warszawa 1982.

33. K. Wnęk, *Stały kataster galicyjski i jego analiza z zastosowaniem GIS*, [w:] *Megabajty dziejów. Informatyka w badaniach, popularyzacji i dydaktyce historii*, Poznań 2007, s. 31–45.

34. K. Wnęk, *Własność nieruchomości w Krakowie w połowie XIX w. Studia nad stałym katastrem galicyjskim*, Kraków 2011.

społeczny, wyznanie, instytucjonalność (wojsko, gmina, kościoły i związki wyznaniowe, organizacje), zaprezentował te wszystkie aspekty na opracowanych przez siebie mapach, stworzonych na podstawie Katastru Galicyjskiego.

Podobną pracą była wydana w 2006 roku przez Tomasza Filozofa książka pt. *Staromieście w 1849 roku. Studium historyczno-gospodarcze*³⁵. Jest to analiza struktury przestrzennej i własnościowej wsi Staromieście pod Rzeszowem w połowie XIX wieku. Na uwagę zasługuje tutaj w szczególności zaprezentowanie różnych aspektów związanych z tą miejscowością na załączonych w formie aneksów mapach.

Kwestia podstaw prawnych i zasad opracowania Stałego Katastru Galicyjskiego została przedstawiona przez autora niniejszego opracowania w artykule *Stały Kataster w Galicji* w „Roczniku Kolbuszowskim” wydanym w 2018 roku³⁶. Tekst tego artykułu został poprawiony i umieszczony w pierwszym podrozdziale trzeciego rozdziału niniejszej książki pt. *Podstawy prawne i zasady opracowania Stałego Katastru Galicyjskiego*. Dodatkowo został on rozszerzony o szczegółowy opis dokumentów Stałego Katastru Galicyjskiego.

Niniejsze wydanie stanowi pooprawianą wersję książki, która ukazała się w kwietniu 2020 roku. W stosunku do poprzedniego wydania dokonano uaktualnienia literatury przedmiotu oraz korekty zauważonych błędów.

Katastry były też podstawą do licznych prac powstałych w historiografii austriackiej. Liczne austriackie opracowania poświęcone były wszystkim katastrom austriackim, między innymi Metryce Józefińskiej³⁷. Duże znaczenie miało opracowanie Siegmunda

35. T. Filozof, *Staromieście w 1849 roku. Studium historyczno-gospodarcze*, Rzeszów 2006.

36. D. Nowak, *Stały Kataster w Galicji*, „Rocznik Kolbuszowski”, nr 18, 2018, s. 283–304.

37. O. Brunner, *Staat und Gesellschaft im vormärzlichen Österreich im Spiegel von [Ignaz] Beidels Geschichte der österreichischen Staatsverwaltung 1740–1848*, [w:] *Staat und Gesellschaft im deutschen Vormärz 1815–1848*, Stuttgart 1963, s. 39–78; W. Brunner, *Historische Bodendokumente und die Anfänge der Katastralvermessung in Mitteleuropa*, „Zeitschrift des Historischen Vereins für Steiermark”, 1998/1999, s. 335–355; S. Granda, *Kataster als Quelle für die Wirtschaftsgeschichte*, „Histoire des Alpes – Storia delle Alpi – Geschichte der Alpen”, 2006, s. 133–140; B. Hackl, *Die Theresianische Steuerrektilifikation in Ober – und Innerösterreich 1747–1763. Die Neuordnung des ständischen Finanzwesens auf dem Sektor der direkten Steuern als ein fiskalischer Modernisierungsprozeß zwischen Reform und Stagnation*, Frankfurt am Main 1999; E. Hofstätter, *Beiträge zur Geschichte der österreichischen Landesaufnahmen. Ein Überblick der topographischen Aufnahmeverfahren, deren Ursprünge, ihrer Entwicklungen und Organisationsformen der vier österreichischen Landesaufnahmen*, Wien 1989; O. Knoll, *Kataster und Landesaufnahme*, [w:] *150 Jahre österreichischer Grundkataster*, Wien 1967; O. Kloiber, *100 Jahre Evidenzhaltung des Grundkatasters*, [w:] *1883–1983. 100 Jahre Führung des Katasters*, Wien 1983; K. Lego, *Geschichte des Österreichischen Grundkatasters*, Wien 1968; J. Maurer, *Die österreichische Bodenschätzung*, [w:] *150 Jahre österre-*

von Zanettiego z początków XIX wieku, który dokładnie opisał całokształt reform podatkowych Józefa II, w tym również zasady opracowania Metryki Józefińskiej. Jego dzieło posiada szczególne znaczenie między innymi dlatego, że Zanetti sam uczestniczył w tych pracach³⁸. Wspomnieć należy o pracach współczesnych badaczy austriackich: Wenera Droboscha³⁹, Reiner Feuchta⁴⁰ oraz Lurie Cohen, Paulusa Adelsgrubera i Borysa Kuzmany⁴¹, a także o opracowaniu poświęconym katastrum austriackim, wykonanym na terenie Bukowiny, która przez pewien czas (od 1786 roku do 1849 roku) była częścią Galicji jako oddzielny cyrkuł czarnowicki. W pracy tej szczególne miejsce poświęcono *Stalemu Katastrowi*, jednak zawiera też historię katastru w tym kraju⁴².

METODYKA BADAŃ I KONSTRUKCJA PRACY

Książka opracowana została na podstawie literatury przedmiotu, źródeł drukowanych tj. austriackich patentów dotyczących katastrów w Galicji, instrukcji katastralnych oraz materiałów archiwalnych z polskich i ukraińskich archiwów. Dla Metryki Józefińskiej i Franciszkańskiej były to dokumenty dostępne w Centralnym Państwowym Archiwum

ichischer Grundkataster, Wien 1967, s. 109–116; R. Rill, *Die Anfänge der Militärkartographie in den habsburgischen Erbländern. Die Josephinische Landesaufnahme von Böhmen und Mähren nach hofkriegsrätlichen Quellen*, [w:] *Quellen zur Militärgeschichte. 200 Jahre Kriegsarchiv*, Wien 2001, s. 183–202; W. Seitz, *Die Grundsteuerregulierung in der österreichischen Monarchie im 18. und 19. Jahrhundert*, „Zeitschrift für Agrargeschichte und Agrarsoziologie”, 1976, s. 180–201.

38. S. von Zanetti, *Steuer – und Urbarmassregulierung Josephs des Zweyten in den Teutschen Erbländern und in Galicien nach Ihrer wahren Beschaffenheit*, [w:] H. Grellmann, *Statistische Aufklärungen über wichtige Theile und Gegenstände der Österreichischen Monarchie*, t. 3, Göttingen 1802, s. 459–536.

39. W. Drobosch, *Bodenerfassung und Bodenbewertung als TEIL einer Staatsmodernisierung. Theresianische Steuerrektifikation, Josephinischer Kataster und Franziszeischer Kataster*, [w:] *Les migrations de retour. Rückwanderungen*, red. R. Furter, A.-L. Head-König, L. Lorenzetti, seria „Histoire des Alpes – Storia delle Alpi – Geschichte der Alpen”, Zürich 2009, s. 165–184.

40. R. Feucht, *Flächenangaben im österreichischen Kataster*, „Diplomarbeit am Institut für Geoinformation und Kartografie der Technischen Universität Wien”, Wien 2008.

41. P. Adelsgruber, L. Cohen, B. Kuzmany, *Getrennt und doch verbunden. Grenzstädte zwischen Österreich und Russland 1772–1918*, Wien – Köln – Weimar 2011; B. Kuzmany, *Brody. Eine galizische Grenzstadt im langen 19. Jahrhundert*, Wien – Köln – Weimar 2011.

42. *Der Franziszeische Kataster im Kronland Bukowina/Czernowitzer Kreis (1817–1865): Statistik und Katastralnappen*, red. H. Rumpler, K. Scharr, C. Ungureanu, Wien – Köln – Weimar 2015.

Historycznym Ukrainy we Lwowie (dalej „CDIAL”) w fondzie 19 i 20⁴³ oraz dla części cyrkułu zamojskiego w Archiwum Państwowym w Lublinie⁴⁴.

W pierwszym etapie, analizując treść patentów i instrukcji katastralnych oraz przy pomocy dostępnej literatury opisano podstawy prawne i zasady opracowania w Galicji trzech katastrów gruntowych. W dalszej kolejności, w odniesieniu do każdego z nich, dokonano podziału rodzajów dokumentacji na trzy grupy, tj. podstawową dokumentację katastralną, dokumentację pomocniczą i inne materiały.

Jako podstawę do zaprezentowania sposobu sporządzenia materiałów i ich rodzajów przyjęto Metryki Józefińskie dla cyrkułu dukielskiego (od 1791 roku siedziba tego cyrkułu znajdowała się w Jaśle). Porównano je z formularzami nakazanymi przepisami prawa, gdyż – jak się okazało – nawet w przypadku dokumentacji, której treść była ściśle określona przez prawo, sposób jej opracowania różnił się w poszczególnych regionach Galicji. Z każdego cyrkułu poddano analizie po minimum 10 metryk (wyjątkowo z cyrkułu bocheńskiego było ich ponad 200, a z cyrkułu sanockiego prawie 100). Miało to na celu uchwycenie różnic w treści dokumentów i sposobie ich opracowania. Układ opisywanych materiałów jest taki, że najpierw zaprezentowana została dokumentacja podstawowa metryki, potem dokumentacja pomocnicza i na koniec inne materiały. W każdej z tych części opisu pokazano przykładowy standardowy dokument, a następnie wszelkiego rodzaju odstępstwa od tego standardu (inny sposób zapisu danych, inny układ formularzy itp.). Taką samą metodę zastosowano dla Metryki Franciszkańskiej.

Z kolei do opracowania tematu dotyczącego Stałego Katastru Galicyjskiego wykorzystano dokumentację zespołu „Archiwum Geodezyjne” w Archiwum Państwowym w Przemyślu, zespołu „Kataster Galicyjski” w Archiwum Narodowym w Krakowie i zespołu „Kataster gruntowy” w Archiwum Państwowym w Rzeszowie. Tutaj forma sporządzania dokumentów była ściśle określona, w szczególności przez wydawane w tym celu instrukcje katastralne, dlatego w/w odstępstw było mało, a co za tym idzie – w przypadku tego katastru – dokonano tylko opisanie poszczególnych materiałów bez podziału, jak w przypadku Metryki Józefińskiej i Franciszkańskiej.

43. Йосифінська (1785–1788) і Францисканська (1819–1820) метрики. Першійо земельні кадастри Галичини, відп. ред. Я. Захарчишин, уклад. Я. Пироженко, В. Сіверська, Київ 1965; *Gospodarka Galicji 1772–1867. Inwentarz materiałów historycznych z archiwów i bibliotek Polski, Austrii i Ukrainy*, t. 2, red. K. Ślusarek, Kraków 2015, s. 107–169.

44. Zachowała się jedynie część Metryki Józefińskiej dla Ordynacji Zamojskiej. Zob. *Gospodarka Galicji...*, t. 1, s. 253–256.

Dokonano tylko rozdzielenia materiałów na dokumenty graficzne (mapy, szkice polowe) i dokumenty opisowe.

Książka podzielona została na trzy rozdziały dotyczące każdego katastru, tj. Metryki Józefińskiej, opracowanej w latach 1785–1789, Metryki Franciszkańskiej, której opracowanie rozpoczęto w latach 1819–1820 i Stałego Katastru Galicyjskiego, wykonanego na terenie Galicji w latach 1844–1854. Z kolei każdy rozdział podzielono na podrozdziały: podstawy prawne i zasady opracowania katastru, dokumenty katastru i losy katastru z podaniem miejsca jego przechowywania w archiwach i innych instytucjach. Dokumenty wchodzące w skład każdego z katastrów zostały szczegółowo opisane, w wielu wypadkach z oznaczeniami wyjaśniającymi ich treść, a zapisane po niemiecku oznaczenia, tytuły i nagłówki w dokumentach przetłumaczone na język polski. Miało to na celu ułatwienie odczytania danych w nich zawartych, zwłaszcza, że część dokumentacji sporządzona była w języku niemieckim na formularzach zapisanych pismem gotyckim tzw. Szwabachą.

W aneksach znalazły się źródła dotyczące aktów prawnych stanowiących podstawę do opracowania każdego katastru oraz informacje na temat miar i pieniędzy używanych w katastrach.

Opracowanie to ma na celu zebranie wszystkich najważniejszych informacji dotyczących katastrów w Galicji w jednym tomie. Może ona służyć historykom i innym badaczom, którzy korzystają z katastrów jako podstawy badań nad gospodarstwem wiejskim w Galicji, a także własnością gruntową w miastach, historykom społecznym zainteresowanym stratyfikacją społeczną ludności, mechanizmami dziedziczenia i obrotu własności, genealogom zbierającym informacje nt. danych osobowych właścicieli i dzierżawców, historykom osadnictwa zajmującym się rozwojem wsi, po części i miast, w tym powstawaniem i funkcjonowaniem osad podmiejskich, przysiółków, osad leśnych, hutniczych i innych, kreowaniem niw i trwałości ich nazw. Zainteresuje też ono językoznawców historycznych..

KATASTRY W MONARCHII HABSBURSKIEJ PRZED 1772 ROKIEM

Włączając do monarchii habsburskiej nowe ziemie Austriacy zmuszeni byli dokonać ich ewidencji tak, aby w jak największym stopniu wykorzystać je do swoich potrzeb.

ROZDZIAŁ I. METRYKA JÓZEFIŃSKA

PODSTAWY PRAWNE I ZASADY OPRACOWANIA METRYKI

Sprawa prawidłowego pomiaru gruntów została uregulowana dopiero aktem z 12 kwietnia 1785 roku, wydanym pod tytułem *Uniwersal co się nowego fasjonowania tycze*⁶³ (niem. *Patent, das neue Steuerregulierungsgeschäft betreffend*). Wprowadzał on nie tylko w Galicji, ale też w innych krajach monarchii habsburskiej nowy kataster gruntowy.

We wstępie uniwersału ustawodawca powołał się na błędne zasady dotychczas funkcjonującego opodatkowania, niekiedy znaczne, które wynikały z różnych systemów obowiązujących na terenie monarchii. Rzeczywiście, w Czechach podatek oparty był na *Katastrze Terezańskim*, a w Galicji na *Fasjach* z 1773 roku, co powodowało znaczne dysproporcje pomiędzy poszczególnymi prowincjami kraju. Na przykład podatek dominialny na Morawach wynosił 25% dochodu, w Czechach 29%, w Dolnej Austrii 20%, a w Galicji tylko 12%⁶⁴. Poza tym funkcjonujące w każdym zakątku monarchii różne systemy miar i wag powodowały jeszcze większe zamieszanie i trudności w naliczeniu podstawy opodatkowania.

Należało więc wprowadzić na terenie całego kraju system naliczania podatku, oparty na katastrze opracowywanym na takich samych zasadach. Tę nową regułę określono w uniwersale jako *zapisanie i rozmiar wszystkich użytecznych gruntów i nieruchomości oraz okazanie pożytku w ziarnie podług urodzajności gruntów*⁶⁵. W celu prawidłowego

63. *Continuatio Edictorum Et Mandatorum Universalium In Regnis Galiciae Et Lodomeriae a die 1. Januarii ad ultimam decembris Anno 1785 Emanatorum*. Kontynuacja Wyroków y Rozkazów Powozecznych w Galicyi i Lodomerji Krolestwach od dnia 1. Strycznia aż do konca Grudnia roku 1785 wypadłych (dalej *Edicta et mandata* 1785), s. 46–61.

64. S. Zanetti, *Steuer und Urbarmittelregulierung Josephs des Zweyten in den Teutschen Erbländern und in Galicien nach Ihrer wahren Beschaffenheit*, [w:] H. Grellmann, *Statistische Aufklärungen über wichtige Theile und Gegenstände der Österreichischen Monarchie*, t. 3, Göttingen 1802, s. 492.

65. § 1 *Uniwersału* z 12 kwietnia 1785 roku, [w:] *Edicta et mandata* 1785, s. 59.

przeprowadzenia pomiarów i obliczenia przychodów z gruntów, do powyższego uniwersału dołączona została instrukcja katastralna pt. *Informacja dla gruntowych zwierzchności, mandatariuszów lub ich substytutów i oficjalistów, jako też i dla gromad, jak się przy spisywaniu, rozmiarze i fasji, czyli wyznawaniu gruntów zachować mają*⁶⁶.

Ze względu na brak odpowiedniej kadry geometrów, wszelkie czynności związane z dokonywaniem pomiarów przerzucone zostały na jednostki administracyjne, jakimi były dominia. Podstawą określenia powierzchni gruntu oraz pożytków z niego miało być oświadczenie samego jego posiadacza lub jego plenipotenty (pełnomocnika), jednak prawo wyznaczania takiej osoby przysługiwało tylko właścicielowi dominium. Nie mogli tego czynić poddani, którzy musieli składać swoje oświadczenia osobiście⁶⁷. Czynność ta podlegała stałej kontroli nie tylko przez powołaną do tego celu komisję, ale prawo to przysługiwało każdemu mieszkańcowi osady, a nawet mieszkańcom miejscowości sąsiednich. Było to zabezpieczenie przed ewentualnymi fałszerstwami. Patent dawał jeszcze jedno zabezpieczenie przed oszustwami, gdyż zgodnie z §7 i §8, w razie zatajenia któregoś z gruntów przed komisją, grunt mógł zostać przyznany osobie, która doniosła o oszustwie do cyrkułu. Gdyby donosiciel nie chciał się ujawnić, wtedy nieruchomości miała zostać sprzedana, a pieniądze z licytacji przekazane tej osobie. Ponadto za nierzetelne przeprowadzenie pomiarów oraz wszelkie oszustwa mogła zostać nałożona kara⁶⁸.

Wymiar gruntów oraz plon z nich miały być dokonywane pod dozorem miejscowych zwierzchności (przedstawicieli dominium). Spośród mieszkańców gromad powoływana była komisja pomiarowa⁶⁹, składająca się z sześciu zaufanych ludzi, wybieranych przez mieszkańców gromady⁷⁰. Mieli to być ludzie poczciwi, rolnictwo i położenie cyrkumferencji gromady dobrze znający, do których gromada miała za-

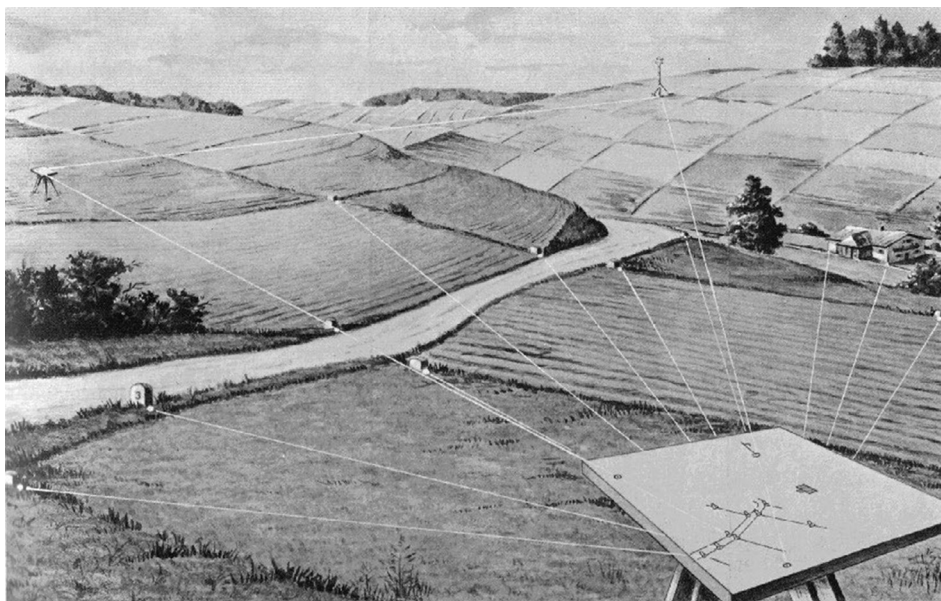
66. *Informacja dla gruntowych Zwierzchności, Mandatariuszów lub ich Substytutów i Oficjalistów, iako też i dla Gromad, iak się przy następującym spisywaniu, Rozmiarze i Fasji, czyli wyznawaniu Gruntów zachować mają*, [w:] *Edicta et mandata 1785*, s. 61–70.

67. §3 *Uniwersału* z 12 kwietnia 1785 roku, [w:] *Edicta et mandata 1785*, s. 60.

68. §7 i §8 *Uniwersału* z 12 kwietnia 1785 roku, [w:] *Edicta et mandata 1785*, s. 60.

69. Nazwa ta nie występuje ani w patencie, ani w samej *Informacji*. W. Styś nazwał ją komisją lokalną (W. Styś, *Metryki gruntowe...*, s. 60), choć bardziej odpowiednie wydaje się określenie komisji pomiarowej, albowiem obszarem jej działania była albo jedna, albo kilka gromad. Trudno więc określić dokładnie zakres terytorialny działania takiej komisji. Jej głównym zadaniem było wykonanie pomiaru gruntu, ale pełniła też inne funkcje, jak pomoc w wyznaczaniu granic miejscowości, czy opisanie systemów uprawy roli, będących podstawą do późniejszego szacowania wysokości zbiorów.

70. §3 *Uniwersału* z 12 kwietnia 1785 roku, [w:] *Edicta et mandata 1785*, s. 60.

Ryc. 60. Stół mierniczy i sposób jego użycia do wykonania mapy.

Źródło: S. Fuhrmann, *Digitale Historische Geobasisdaten im Bundesamt für Eich- und Vermessungswesen. Die Urmappe des Franziszeischen Kataster*, „Vermessung und Geoinformation” 1/2007, s. 29

i wody (kolor czerwony na mapie). Parcele budowlane i podwórza miały oddzielne numery (kolor czarny na mapie, który wbrew wielu opiniom nie był numerem domu)²¹⁷.

Ze względu na to, że niekiedy na terenie gminy znajdowało się nawet kilka tysięcy parcel, aby uniknąć pomyłki w ich numeracji sporządzono *Zarys porządku parcelowania*, w którym znajdował się zakres numerów na danym arkuszu mapy (np. od 1 do 72 i od 2000 do 2900). Po wpisaniu wszystkich numerów parcel i wyznaczeniu ich granic za pomocą ołówka, nanoszono na niego tusz. Do wyznaczenia granic i do numeracji parcel budowlanych używano tuszu czarnego, a do pozostałych parcel tuszu czerwonego²¹⁸.

Każda mapa charakteryzowała się wysokim poziomem opracowania i zawierała wiele ważnych szczegółów, jak np. grunty orne, użytki zielone (np. łąki suche mokre,

217. W. Mirski, *Problem numeracji działek na mapie ewidencji gruntów*, „Przegląd Geodezyjny”, r. 36, nr 8, 1964, s. 308.

218. M. Sobol, *Jak powstały mapy katastralne na terenie województwa tarnowskiego*, „Przegląd Geodezyjny”, r. 53, nr 7–8, 1981, s. 253.

Ryc. 62. Tymczasowy opis granic gminy Biecz. Część graficzna.

Źródło: APP, AG Biecz, op. 6, s. 2

Szkice polowe gminy

Zanim sporządzone zostały mapy, podczas prac w terenie powstawały szkice polowe (*Feld Skizzen*, *Feld Brouillons*). Szkice tworzone były w kolorystyce odpowiadającej kolorystyce mapy głównej, jednak różniły się pewnymi szczegółami. Charakteryzowały się przede wszystkim mniejszym formatem, niż późniejsza mapa (zazwyczaj na jeden arkusz mapy składało się cztery arkusze szkiców polowych). Na szkicach tych brakowało numerów parcel, a w ich miejscu znajdowały się numery domów, w których mieszkali ich właściciele, a w przypadku większych parcel imiona, nazwiska i numer domu. Wszystkie te informacje były – w przeciwieństwie do map – naniesione na szkic tuszem czarnym. Na szkicach znajdowały się też ślady prowadzonych pomiarów metodą stolikową, w postaci kolejnych znaków granicznych parceli, na podstawie których określano ich wymiary. Poszczególne kultury rolne oprócz kolorów oznaczone były skrótami: ac. – *Äcker*, ws – *Wiese*, w – *Weide*, O.G. lub Obst. – *Obstgärten*, Gem. – *Gemüsegärten*, Oc. – *Ödungen*, H.W. – *Hochwaldungen*, N.W. – *Niederwaldungen* itp.

Źródło: APP, AG Biecz, op. 9, s. 45

Strona tytułowa mapy gminy Biecz.

Źródło: APP, AG Biecz, mapa, k. 1